

*Kulikovo Savaşı Üzerine Yazılan Eserlerde Türkçe Kökenli Kişi Adları (Antroponimler)**

*Antroponyms Of Turkish Origin Covered In Works
On The War Of Kulikovo*

Suzan ULUOĞLU**

ÖZET

Rus edebi dilinin araştırılmasında Moğol – Tatar hakimiyeti dönemine ait Rus edebi eserleri özel bir yere sahiptir. Bunların arasında, 1380 yılında Moskova Büyük Knezi Dmitriy İvanoviç ile Altın Ordu komutanlarından Mamay Mirza arasında Don Nehri ötesinde, Kulikovo Meydanında gerçekleşen savaşın anlatıldığı ve Rus Edebiyatında Kulikovo silsilesi olarak bilinen eserlerin önemi büyüktür. Bu eserler, Türk – Rus ilişkilerinin araştırılmasında da büyük önem taşımaktadır. Bu eserlerde tespit ettiğimiz Türk kültürüne ve diline ait izler, Rus dil tarihinin araştırılmasında olduğu kadar Türkoloji açısından da çok değerli olabilecek bilgilerdir. Eserlerde Türkçe etkisinin en yoğun olarak görüldüğü alanlardan biri kişi adlarıdır (antroponimler). Çalışmamızda yer verdiğimiz kişi adlarının büyük bir kısmının Türkçe kökenli olduğu daha önce kanıtlanmıştır, bazıları ise varsayımlara dayanmaktadır. Bu adların bir kısmı Rusça'ya Moğol – Tatar hakimiyeti döneminde, bir kısmı da çok daha eski dönemlerdeki Türk – Rus etkileşimi sonucunda girmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Kulikovo, antroponimler, Mamay, Zadoşçına, Moğol – Tatar, etimoloji.

ABSTRACT

Russian works of literature that cover the era of Mongolian and Tatar reign are of paramount significance for the study of Russian in its literary form, for which those works known to be the Chain of Kulikovo noveling the war, which took part in the battlefield of Kulikovo beyond the River of Don between Dmitry, the Grand Duke of Moscow and Mamay Mirza, one of the Commanders of the Golden Horde in 1380 are valuably beneficial. These works of literature, which are significantly to be remarked for the study of the Turkish – Russian relations, put forth traces of the Turkish Culture and Language, which are deemed to be very valuable knowledge for the study of Turkology as well as the study of the linguistic history of Russian.

* Bu makale, Zübü Suzan, "Kulikovo Savaşı Üzerine Yazılan Eserler ve Bu Eserlerde Bulunan Türkçe Unsurlar" S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2003 adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü.

One of the parts within those works, which are prevalently influenced by Turkish are the anthroponyms. It was beforehand proved that many an anthroponym that we analyse in our research were of Turkish origin whilst some others rely on assumptions. Furthermore, some of these words were blended into Russian in the era Mongolian – Tatar reign, but long before which some others had been incorporated into Russian in the course of mutual influences of the Turkish and the Russian.

•

KEY WORDS

Kulikovo, Anthroponyms, Mamay, Zadonshchina, Mongolian – Tatar, Ethimology.

1237 – 1241 yılları arasında Batu Han'ın önce İdil Bulgarlarına, onun ardından da Rus topraklarına düzenlediği sefer, Ruslar tarafından Moğol – Tatar hakimiyetinin başlangıcı olarak kabul edilir. Bundan yaklaşık olarak yüz kırk yıl sonra, 1380 yılında Moskova Knezi etrafında birleşen Ruslar, Mamay adında soylu bir Moğol askeri komutanının önderliğindeki Tatar birliğine karşı Don nehri boyunca, Kulikovo Meydanında (Tula bölgesi sınırları içinde) gerçekleşen savaşta başarı elde ederler. Genel olarak bakıldığında bu, Cengiz Han sülalesinden gelen ve Han statüsündeki bir kişiye karşı kazanılmış bir zafer değildir. Bu zafer Rusların Moğol – Tatar boyunduruğundan kurtulmalarını sağlamaz. Bu olaydan iki yıl sonra 1382 yılında Han sülalesinden gelen Toktamış'ın Moskova'ya saldırması ve şehri yerle bir etmesi de bunun en iyi kanıtıdır. Fakat Ruslar Kulikovo zaferini tarihlerinin en şanlı ve büyük zaferlerinden biri olarak görürler. Yazılı edebiyatın o dönemde çok popüler olan, vakayiname ve jitiye¹ türünde bu konuyu işleyen birçok eser meydana getirirler. *Kulikovo silsilesi* adı altında birleşen bu eserler Eski Rus Edebiyatı tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle bu olayı en ayrıntılı olarak anlatan '*Skazaniye o Mamayevom poboışçe*' "Mamay Savaşı Hakkında Hikaye" adlı eser Kulikovo savaşının tarihi açıdan aydınlatılmasında Rus tarihçilerinin başvurdukları ve esas aldıkları temel kaynaklardan biridir.

Kulikovo silsilesi içerisinde yer alan eserler, edebi tür özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Bu eserler sırasıyla şunlardır:

1. *Zadonşçina [Z]* (*Don Nehri Ötesinde Gerçekleşen Olaylar*)²: Kulikovo savaşını lirik-epik tarzda anlatan edebi bir eserdir. Günümüze 6 nüsha halinde gelmiştir. Bunlardan en eskisi Kiril-Beloozero manastırı nüshasıdır. XV.yy.'ın 70-80'li yıllarında Kiril-Beloozero manastırı rahiplerinden Yefrosin tarafından kopya edilmiştir. *Zadonşçina*'nın yazarının Sofoniy

¹ Jitiye: Azizlerin ve ünlü Rus yöneticilerinin hayatını anlatan dini içerikli yazılar.

² *Zadonşçina* sözcüğü üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bu sözcük sadece Kiril-Beloozero nüshası başlığında şu şekilde yer almaktadır: "...pisanıye Sofonia startsa ryazantsa, blagoslovi otçe. Zadonşçina velikogo knyazya gospodina Dmitriya İvanoviça i brata ego knyazya Volodimera Ondreyeviça". D.S.Lihaçyov'a göre bu sözcük eserin asıl başlığı değildir, sadece başlıkta yer alan bir sözcüktür ve eserin atıfta bulunduğu olayları ifade etmektedir. Dolayısıyla başlığın çevirisi şu şekilde olmalıdır: "...ihtiyar ryazanets Sofoniy'in yazısını kutsa Tanrım. Büyük Knez Efendimiz Dmitriy İvanoviç'in ve Kardeşi Volodimer Ondreyeviç'in Don Ötesi Seferi". Lihaçyov'a göre *zadonşçina* sözcüğü Dmitriy İvanoviç ve kardeşinin Don Nehri ötesine yaptıkları seferle ilgili bir grup tarihi olaylar anlamına gelmektedir ve 1380 yılında gerçekleşen olayları kapsayan, halkın kendiliğinden oluşturduğu bir sözcüktür (Lihaçyov ,1986).

Rezanets olduğu kabul edilir, fakat bu konu tartışmalıdır. Bu eserin önemli özelliği, Rusların en eski ve tek destanları olarak bilinen '*Slovo o polku İgoreve*' "*İgor Seferi Destanı*"³ ile olan benzerliğidir. Bu iki eserden hangisinin daha eski ve orijinal olduğu konusu yaklaşık olarak iki asırdır tartışılır.

2. *Skazaniye o Mamayevom Poboışçe [S] (Mamay Savaşı Hakkında Hikaye)*: Vakayiname tarzında yazılmış, Kulikovo savaşı ile ilgili en ayrıntılı bilgileri içeren ve Kulikovo silsilesi içerisinde en uzun olan eserdir. "Zadonşçına" ve "Kulikovo Savaşı Hakkında Vakayiname Hikayesi" adlı eserlerden de bazı bölümler içermektedir. Bu eser XVIII.yy.'a kadar defalarca kopya edilmiştir. Günümüze 8 nüsha ve sayısız değişik halinde ulaşmıştır.
3. *Letopisnaya Povest' o Kulikovskoy Bitve [L] (Kulikovo Savaşı Hakkında Vakayiname Hikayesi)*: Bu eser günümüze kısa ve ayrıntılı olmak üzere iki şekilde ulaşmıştır. "Kısa Vakayiname Hikayesi" metropolit Kiprian'ın vakayiname dergisinde (Troitsa vakayinamesi), "Ayrıntılı Vakayiname Hikayesi" en eski şekliyle IV.Novgorod ve I.Sofya vakayinamelerinde bulunmuştur. "Kısa Hikaye"de Kulikovo savaşı ile ilgili temel tarihi bilgiler kronolojik olarak sıralanır. Eserin büyük bir kısmını savaştan sonraki olaylar kapsar. "Ayrıntılı Hikaye"de "Kısa Hikaye" metni bazı değişikliklerle birlikte tamamen yer alır. Ayrıca bir dizi yeni tarihi bilgi de verilir. Bu eserde yazar çok sayıda belagatlı dini yorum yapar.
4. *Slovo o Jitiyi Velikogo Knyazya Dmitriya İvanoviça [J] (Büyük Knez Dmitriy İvanoviç'in Hayatı Hakkında Hikaye)*: Bu eser "jitiye" türünde yazılmıştır. "Jitiye", ruhban sınıfına ve soylu tabakaya mensup, Hıristiyan kilisesi tarafından aziz kabul edilen kişilerin biyografisi niteliğindeki eserlere verilen addır. "Jitiye"ler Roma İmparatorluğu zamanında Hıristiyan çilekeşleri hakkında kısa bilgi vermek amacıyla yazılır, fakat zamanla övgü niteliği taşımaya başlarlar, giderek kişiler hakkında gerçek bilgi vermekten uzaklaşır geleneksel bir şemaya göre oluştururlar: namuslu anne babadan doğma, erken keşişlik, çilecilik veya vaaz kahramanlıkları, mutlu ölüm, mezarda gerçekleşen mucizeler ve en sonunda aziz hakkında övgü sözleri. Bu eser 1389 yılı vakayiname dergilerinde bulunmuştur. En eski şekli Novgorod

³ Bu eserin başlığı Türkçe'ye "İgor Bölüğü Destanı" olarak çevrilmiştir. Bunun sebebi Rusça *polk* sözcüğünün bugünkü çağdaş anlamının esas alınmasıdır. Oysa başlıkta geçen ("*Slovo o pliku İgoreve, İgorya sına Svyatslavlya, vnuka Olgova*") *plik* veya *plok* sözcüğü Eski Slavca'da "sefer, savaş" anlamında kullanılmaktadır. Bk.: Slovar'-spravoçnik "Slova o polku İgoreve", <http://feb-web.ru/feb/slovoss/ss-abc/15.htm>, 25.08.2010.

Karamzin ve IV.Novgorod vakayinamelerinde yer alır. Eser sadece savaşa odaklanmamıştır, Dmitriy Donskoy'un hayatına da geniş yer vermiştir.

5. *Mamayevo Poboışçe [M] (Mamay Savaşı)*: Bu eser, Rus Halk Edebiyatının en yaygın türlerinden biri olan *bılina* türünde yazılmıştır. Bılina, Rusça "bıl" (olmuş-bitmiş olay) sözcüğünden türemiştir. Bılinalar, eski zamanlarda olup biten önemli olaylar hakkında söylenen lirik-epik anlatımlı şarkılardır. Bunlar şiir tarzında yazılır ve mısralar uzatılarak, şarkı söyler gibi okunur. Mısralar arasında belli bir düzen, ahenk vardır, sık sık tekrarlarla yer verilir. Bılinaların dili canlı Rus halk dilidir. Eski dilbilgisel ve biçimbilgisel şekiller hakimdir. Kulikovo savaşını anlatan çok sayıda bılina değişkesi vardır. Bunlar Rus Halk Edebiyatında "Moğol-Tatar dönemini anlatan bılinalar" adı altında toplanır. Kulikovo Silsilesine dahil olmamasına rağmen biz bu eseri, aynı konuyu ele alması bakımından diğerleriyle birlikte incelemeyi uygun gördük. Böylece Türkçe kökenli kişi adlarının kullanımı açısından yazılı ve sözlü edebiyat arasında bir karşılaştırma yapma imkanı buluruz.

Bu eserlerin Eski Rusça ve Çağdaş Rusça metinlerini inceledikten sonra çok sayıda Türkçe kökenli sözcük içerdiklerini gördük. Bunların arasında kişi adları (antroponimler) önemli bir yer tuttuğu için bu çalışmamızda özellikle bunları ele aldık. Bu gruba, kişi adları dışında soyadlar ve lakaplar da dahildir. Çalışmamızda Rusça'ya Arapça'dan, fakat Türkçe aracılığı ile geçen adlara da yer verdik. Yukarıda eserler hakkında bilgi verirken, eserlerin Rusça adlarının yanında köşeli parantez içerisinde o eserin Rusça adının baş harfini kısaltma olarak verdik. Tespit ettiğimiz sözcüklerin hangi eserde ne sıklıkla kullanıldığını aşağıda yine köşeli parantez içerisinde belirttik:

Batıy [Z/2; S/6; L/1]; Begiç [J/1]; (Danilo) Beleut [S/1]; Boyan [Z/2]; Çanibek (Canibek) [L/1]; (Petruşa) Çurikov [S/1]; Edimantovı [Z/1]; (Foma) Katsibey [S/2]; Magomet (Mahmet) [S/1; J/1]; Mamay [Z/15; S/41; L/43; J/7; M/23]; (Semen) Melik [S/5; L/1]; (Yuriy) Meşerskiy [S/1]; (Fedor) Sabur [S/2]; (Andrey) Serkizoviç [Z/2; S/1; L/1]; (Grigoriy) Sudakov[S/1]; Telyak [L/1]; Toktamış [S/4; L/6]; (Timofey) Voluyeviç [Z/4; S/3; L/1].

Batıy: M.Fasmer'e göre bu kişi adının etimolojik yorumu şöyledir: "*Batıy*, Rusya'ya Moğol – Tatar saldırısını gerçekleştiren Moğol Hanının adıdır (1227 – 1255). Bu özel adın Türkçe şekli *Batu*'dur. Rus Halk Edebiyatında Rusça – ıga ekini alarak, *Batıga* – *tsar* olarak geçer. *Batıy*, Moğolca "güçlü, kuvvetli" anlamına gelen *batu* sözcüğünden meydana gelmiştir. Uygurca'da bu sözcük *batuk* şeklindedir ("kuvvetli, güçlü"). Günümüzde *Batıy* adı, bazı Rus halk ifadele-

rinde görülmektedir. Örneğin, *Batıyev put'* "Batu yolu" veya *Batıyeva doroga* "Batu yolu" ifadeleri "Samanyolu" anlamında kullanılır. Bir de rahipler tarafından uydurulan *Batıyeva tropa* " Batu patikası" ifadesi vardır, bunun anlamı da "görünmeyen şehir Kitej'e (Nijegorod şehrinde, eski Semyonovsk kazası) giden orman patikası"dır" (Fasmer 1986a:135).

Begiç: Bu ad sadece "Büyük Knez Dmitriy İvanoviç'in Hayatı Hakkında Hikaye" adlı eserde geçmektedir. Hikaye yazarının verdiği bilgilere göre Mamay, Büyük Knez Dmitriy Donskoy'a karşı ilk önce büyük bir ordu ile voyvodası Begiç'i gönderir. Begiç'in kuvvetleriyle Moskova knezinin birlikleri Voja nehri de karşılaşırlar ve bu savaş Dmitriy Donskoy'un zaferiyle neticelenir. Buradan da anlaşılacağı üzere Begiç, Mamay'ın sağ kolu olan bir başkomutandır. Maksim Gluhov, '*Sud'ba Gvardeytsev Seyumbeki*' "Seyumbeke Askerlerinin Kaderi" adlı çalışmasında Kulikovo savaşında Mamay'ın yer almadığını, Tatar ordusunun başında başarısını defalarca kanıtlamış olan Begiç'in bulunduğunu belirtmektedir (Gluhov-Nogaybek 1993:70 – 73). (Karş.: *beg, bek, bey*).

Beleut: Bu soyad Baskakov'un "Türk Kökenli Rus Soyadları" eserinde Beleutov şeklinde verilmiştir. Baskakov bunu, insanın özündeki olumsuz özellikleri gösteren lakaplar grubunda *balımat* ile birlikte "haberci, söz taşıyan" anlamında, Türkçe kökenli lakap olarak vermiştir (Baskakov 1997:26).

Boyan: Boyan adı Rusların en eski destanı olan "İgor Seferi Destanı"nda da yer almaktadır. Bu destanı ve bu destanda yer alan Türkçe kökenli sözcükleri çok ayrıntılı bir şekilde inceleyen N.A.Baskakov, bu adın Türk Lehçelerinde ve Slav dillerindeki kullanımı ile ilgili bilgilere de geniş bir yer vermektedir. Baskakov'un bu görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz: "İgor Seferi Destanı"nda yer alan "Boyan Veles'in torunu" ifadesine dayanarak, mitolojik şarkıcı olan *Boyan ~ Bayan'ın*, Hayvan Tanrısı Veles ile akraba olduğu söylenebilir. Bu sözcük de *Veles ~ Volos* sözcüğü gibi Eski Bulgar dilinden alınmıştır. "İgor Seferi Destanı"nda ve "Zadonşçina"da Boyan, ilerisini gören ozan olarak yer almaktadır. *Boyan ~ Buyan* adı, günümüzde Rusya, Eski Yugoslavya, Bulgaristan ve Polonya'da özel erkek adı olarak görülmektedir. *Boyan ~ Bayan ~ Buyan ~ Poyan* adı Türk ve Moğol halklarında da görülür, örneğin Hakaslarda (*Poyan*), Tuvalılarda (*Buyan*), Buryat ve Moğollarda (*Bayan ~ Buyan*); ayrıca Türkçede "bayan" kelimesi de vardır. *Bayan ~ Buyan ~ Boyan* adı Eski Slavca'ya, Eski Türk ve Bulgar dillerinden geçmiştir. Eski Bulgar dilinde, "Bulgar çarının adı" anlamındaki "*Boyanus*" sözcüğünün bulunması da bu durumu kanıtlamaktadır. P.M. Melioranskiy'e göre bu sözcük Türkçe'deki *bay* "zengin" sözcüğünden gelmektedir. *Bayan* adını Türkçe'deki *Bayan* "zengin yönetici" sözcüğüyle karşılaştıran

F.E.Korş da bu görüşe katılır. Ancak Baskakov'a göre *Boyan* ~ *Bayan* sözcüğü bazı eski ve çağdaş Türk dillerinde bulunan kaynaşmış gövde ile bağlıdır. Bu kaynaşmış gövdeler şunlardır: *bay* - ~ *bay* - ~ *bağ* - ~ *bağ* "büyülemek, büyülemek (hayran bırakmak)" ~ "kutsal yasak". *Bay* - ~ *pay* - ~ *may* - ~ *bay* - ~ *pay* gibi kökler farklı Şaman boylarının dini konulu dramları, eğlenceleri, büyüleri ve ayrıca kurban kesme törenleri, ziyafetleri, törensel şarkıları, hikaye ve masallarıyla bağlıdır. Örneğin Çağataycada *bay* - *y* < *bayyğ* "büyüleme, büyücülük", Türkçede *bağ* - ~ *bay* - "büyülemek, hayran etmek", *bay* - *y* - *džy* "büyücü", Altaycada *bay* - *lu* "gizli, yasak, kutsal", *bay* - *lu* - *dyer* "yasak, kutsal, büyülü yer, gizli", *bay* - *lu* sös ~ *bay* sös "yasak sözler", *bay* - *la* - 1) "sakındırmak, yasaklamak", *baylağa* sös "yasak sözler" (örneğin, kocanın ve onun yaşça büyük akrabalarının adları yasak sözlerdir, kadın bu sözleri ya kullanmamakta ya da bu sözleri anlamca yakın başka sözlerle değiştirip kullanmaktadır) 2) "(atla) dörtmala koşarak kutlamak" gibi sözcükler vardır. Bu anlamlar, herhalde Hakaşcadaki *pay* "ziyafet" *pay* - *la* - "kutlamak", Kırgızca ve Kazakçadaki *bay* - *ğa* "ayinlerdeki koşma (at yarışı), ödül (ganimet)" gibi sözcüklerle bağlıdır; *bay* - *la* - ~ *pay* - *la* - fiilinden türeyen *bay* - *la* - *n* - ~ *pay* - *la* - *n* - "sakınmak, kendini tutmak, korunmak, iğrenmek" veya *bay* - *la* - *t* ~ *pa* - *la* - *t* "yasaklatmak, törenin sebebi olmak" gibi uygun anlamlar taşıyan türemiş şekiller meydana çıkmıştır.

Slav dillerine de girmiş olan bu gövdenin aynı anlamları içermesi ilgi çekicidir. Örneğin, Eski Slavcada *баяти* "konuşmaya başlamak, büyülemek, iyileştirmek"; Sırpça ve Hırvatçada *байтати* "büyücülük yapmak, büyü yapmak", Slovincede *байтати* "çene çalmak, büyülemek", diğer Slav dillerinde ise "konuşmak, çene çalmak", Çağdaş Rusça'da ise "üfürükçülük yapmak, konuşmaya başlamak; konuşmak, çene çalmak, kuş çağırmak" v.b. anlamlara gelen *баити* sözcüğü vardır. Ayrıca, Eski Rusça'da *баяльник*, *баян* "büyücü kadın, büyüleyici"; Sırpça ve Hırvatça'da *бај алац* "üfürükçü, büyücü", Çağdaş Rusça'da *обаявать* "büyülemek, etkilemek, palavrayla kandırmak" ve "alim, alımlı, alımlı kadın" sözcükleri de vardır. Eski Rusça'da: 1) "masal, yalan uydurmak (palavra atmak)"; 2) "büyülemek" (Sırpça ve Hırvatçada ise *бајка* "masal", *бајан* "masalsı, büyüleyici") anlamlarında kullanılan *баяти* sözcüğü vardır. Efsanevi şarkıcı *Bayan* / *Boyan*'ın adı da büyük bir ihtimalle bu sözcükle bağlantılıdır.

Bayan adı Sibirya'nın bazı Türk boylarının hafızasında kalan, Eski Türk Tanrı adlarıyla bağlıdır. Yakutlarda: *баянаы* - avcıları ve balıkçıları koruyan perilerin genel adıdır; *тыя баянаы* "orman perisi, orman devi"; *уу баянаы* "su perisi"dir. Bu gibi perilerin sayısı yedidir ve onların baş perisi *бааы баянаы* ~ *баянаы тоyon* ~ *баянаы bootur*'dur. Altaylılarda: *payana*, Büyük Tanrı Ülgen'in

iyi ruhlu kölesidir ve tanrıça *pay – ana ~ may – ana*, eski Türkçede (Orhun abidelerinde) *Umay* “tanrıça, çocukların koruyucusu olan tanrıça”dır.

Boyan adının Eski Türk, Eski Bulgar, Eski Avar kökenli olması, onun hem Eski Bulgar ve diğer Eski Türk kavimlerinde (Hunlarda) özel ad olarak geniş şekilde görülmesiyle (örneğin *Boyan*, VII.yy.’daki Avar Hanının ve VIII. – X.yy.’daki Bulgar Hanlarının adıdır), hem de daha sonraki Türk kavimlerinde özel ad olarak kullanılmasıyla (örneğin *Boyan – 1301 – 1302* yıllarında Altın Ordu devletindeki Han tacına talip olanlardan birisinin adıdır – *Sası – Buk Hanın babası*) ispat edilmektedir.

“Zadonşçina”daki *Boyan*’a gelince (muhtemelen “İgor Seferi Destanı”ndaki “ozan, şarkıcı”, “ilerisini gören *Boyan*’la aynı kişidir): Bu *Boyan*’ın, 927 yılında ölen Bulgar Çarı *Simeon*’un ileriye gören oğlu *Boyanus* (*Bayanus*) ile karşılaştırılmasına oldukça sık rastlanmaktadır. Ayrıca *Boyanus*, Bizans tarihçilerine göre, “büyüyü o kadar iyi öğrendi ki, aniden bir kurda ve herhangi başka bir vahşi hayvana dönüşebilirdi”.

Böylece Eski Rus putperestlik tanrılarının ve mitolojik simaların adları hem Hint – Avrupa hem de Türk kökenlidir (*Mokoş, Veles, Boyan* gibi). Bu da Eski Slav ve Türk dillerinin ve kültürlerinin karşılıklı etkileşim sürecinde olduklarını kanıtlamaktadır (*Baskakov 1985:143-146*).

Çanibek (*Canibek*): 1342 – 1357 yılları arasında Altın Ordu Devletini yöneten hanın adıdır. Altın Ordu Devletinin ilk gerileme belirtileri onun döneminde görülür. *Canibek Han* aynı zamanda *Mamay*’ın kayın pederi olan *Berdibek Han*’ın babasıdır. *Canibek Han* İslamiyeti yaymak yolunda yoğun faaliyetlerde bulunmuştur (*Yakubovskiy 1992: 110-111*).

Çurikov: *Çirikov – Çürikov* soyadının etimolojik analizini veren *N.A.Baskakov*, bu sülalenin Rus çarlarının *Berkay* adlı akrabalarından türediğini belirtmiştir. Vaftiz edildikten sonra *Berkay Petr* adını alır. Bu *Petr*’in torununun çocuğu olan *Petr İgnateviç Cirikov* Büyük Knez *Dmitriy İvanoviç Donskoy*’un yanında hizmet eder, *Kulikovo* savaşında koruma tugayının öncülerinden biridir. Şecere kaynakları, bu sülalenin kökenlerinin Altın Ordu’ya dayandığını ve Altın Ordu hanlarından *Batu Han*’ın kardeşi, *Cuçi*’nin oğlu, dolasıyla *Cengiz Han*’ın torunu olan *Berkya-Berke-Berkay Han*’la ilişkili olduğunu destekler niteliktedir. *Baskakov*’a göre bu soyadı Rusça kökenli değildir. *Çirik* veya *çirok* kuş adıdır ve ses taklidi bir sözcüktür (*Baskakov 1997:92*). *M.Fasmer*’in *Etimoloji Sözlüğünde çirik* sözcüğünün Türkçe *çarık* sözcüğünden geldiği belirtilmektedir. Aynı zamanda “*potin, takunya, çarık*” anlamlarına ge-

len bir başka Türkçe kökenli sözcük olan *başmak* ile eşanlı olarak verilir. Çirok sözcüğü ise “meme ucu” anlamına gelmektedir. Ayrıca, Rusça *çirikat* “cıvıldamak”, Türkçe *çarla-* “cıvıldama”, Çağatayca *çirt-* “cıvıldamak”, Kırım-Tatarca *çirkit-* “ıslık çalmak” sözcükleri arasındaki ses benzerliği de ilginçtir. Sözlükte bu sözcüklerin Türkçe *çürük* sözcüğü ile olan ses benzerliğine de işaret edilir (Fasmer 1987b: 365, 366). *Çürük* sözcüğü farklı Türk Lehçelerinde şu varyantlarda kullanılmaktadır: Azerbaycan Türkçe’sinde *çürük*; Başkurt Türkçe’sinde *sirik*, *sirgän*; Kazak Türkçe’sinde *şirik*; Kırgız, Özbek ve Uygur Türkçe’sinde *çirik*; Tatar Türkçe’sinde *çirik*, *çirigän*; Türkmen Türkçe’sinde *çüyrük* (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991:140).

Edimantovi: Eski Rus yazılı eserlerinde Türkçe kökenli sözcükleri araştıran Dr. Ç. Efendiyeva’ya göre bu soyadında ses düşme olayı gerçekleşmiştir, bu sebeple *e* ünlüsünün önünde *g* gürültülü ünsüzü düşmüştür. Bu sözcük aslında *Gedimantovi* şeklinde olmalıdır. Zaten “Zadonşçina”nın Çağdaş Rusça metninde bu ad *Gediminovi* olarak geçmektedir. Türkçe “eski” anlamına gelen Arapça “kadim” sözcüğü Kıpçak Türkçe’si aracılığı ile Eski Rusça’ya *gedim* şeklinde geçmiştir. *Gedimantovi* sözcüğünün yapısı şu şekilde incelenebilir: *gedim* + *ant* (Rusça’da ad yapma eki) + *ov* (Rusça’da aitlik eki) + *ı* (Çokluk eki). Bu soyadı Eski Rusça’ya – *ant*, - *ov* ekleri aracılığı ile adapte edilmiştir (Efendiyeva 2001:582).

Katsibey: Bu soyadı da sesbilgisel özellikleri bakımından Türkçe kökenlidir. Soyadın dahilindeki “bey” sözcüğü Kırım’da Cengiz Han’ın soyundan sonra ortaya çıkan ilk soyadlarından biridir. Bey adını sadece Şirin ve Mansur’dan türeyenler kullanmıştır. Bu beylerden biri 16.yy.’da Ukrayna’ya gelmiş ve Ortodoksluk inancını kabul etmiştir. Burada Koçubey adı ile tanınmıştır. Koçubey soyadı birleşik addır. Kırım Tatarcasındaki *kücü* “küçük” ve *bey* “idareci, efendi” sözcüklerinin birleşiminden türemiştir. Bu soyadın “çoban” anlamına gelen *gojcu* sözcüğünden türemiş olma ihtimali de vardır: Goyçu +bey > Koycubey (Baskakov 1997:98-99). Ayrıca, bu soyadın Katsarev soyadı ile olan benzerliği de dikkat çekicidir. Katsarev sülalesinin Hazar soyundan gelmesi bu soyadın Türkçe kökenli olduğu yönündeki ihtimali kuvvetlendirir. *Qaç-qaç-qac* “kaçmak” fiilinde olduğu gibi Tatarca’da ş-ç-c sesleri birbirini karşılayabilir (fiilden türeyen adlar: gacar-gaşar-gaçar). Birçok Türk ağzında bu şekle rastlanır (Baskakov 1997: 107-108).

Mağomet: Bu ad Muhammed adının Rusça’ya adapte edilmiş halidir ve “Mamay Savaşı Hakkında Hikaye” adlı eserde şu şekilde yer almaktadır: ‘*Bezbojny je tsar Mamay, uvidev svoju pogibel, stal prizivat’ bogov svoih: Peruna, i*

Salavata, i Rakliya, i Horsa i velikogo svoego posobnika Magometa' "İmansız Mamay çar, kendi sonunu görerak Tanrılarını çağırılmaya başladı: Perun ve Salavat'ı, ve Rakel'i, ve Hors'u, ve büyük suç ortağı Muhammed'i". Bu ifadede mantık açısından büyük bir tutarsızlık söz konusudur. Perun ve Hors Slav mitolojisinin tanrılarıdır ve Ruslar Hıristiyanlığı kabul etmeden önce bu tanrılara inanırlardı. Bütün eserlerde Mamay sürekli "imansız, tanrısız, kafir, putperest, Müslüman" olarak gösterilir. Örneğin, "Büyük Knez Dimitriy İvanoviç'in Hayatı Hakkında Hikaye" adlı eserde Mamay şöyle der: "...dinlerini kendi dinimle değiştireceğim ve benim Muhammed'ime eğilmelerini emredeceğim". Oysa, gerçekte Mamay Hıristiyandır.

"Büyük Knez Dimitriy İvanoviç'in Hayatı Hakkında Hikaye" nin eski Rusça metninde bu ad, Mahmet olarak geçer. *Muhammed* > *Mahmet* > *Baxmet* (*Bahmat*), bu adın Rusça'daki diğer değişkeleridir. Fasmer, *bahmat* sözcüğünün Muhammed'in Türkçe'ye adapte edilmiş şekli Mähmäd'ten geldiğini belirtmiştir. Ayrıca "Geçmiş Zamanların Hikayesi" adlı eski Rusça eserde Muhammed adı Bohmit olarak geçer (Fasmer 1986a:136-137).

Mamay: Bu ad Rusya tarihinde Mamay Han olarak kaydedilmiştir. Mamay, meşhur Kulikovo savaşında yenilen Tatar komutanının adıdır. Mamay adı ile ilgili olarak Baskakov şunları belirtmektedir: "Erkek özel adı olarak Mamay, özellikle Hakaşçada kullanılır. Bu adın kökeni fazla araştırılmamış olsa da Tatarcada *Mamay* sözcüğünün "cin, çocukları korkutan varlık" anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Bu ad, temelinde Moğol komutanının adı ile Moğolca *mam* (şeytan, cin) sözcüklerini birleştirmektedir. Belki de *mamay* sözü *mam* + *ay* şeklinde türemiştir. İyelik hali son eki – *ay* Buryatça'da hala korunmaktadır. Moğol etimolojisinde *meme* – *mämä* (emzik, kadın memesi) ihtimali de söz konusudur. Örneğin Türkmençe'de bu sözün aynı anlamda kullanımına rastlayabiliriz: *Mama* + *y* > *mamay*..." (Baskakov 1997:181).

Kulikovo silsilesinde yer alan eserlerde sık sık '*pogany Mamay*' "Kafir Mamay", '*Tsar Mamay*' "Çar Mamay" olarak sözü edilen, bazı kaynaklarda Mamay Han, bazılarında Mamay Mirza olarak geçen Mamay'ın gerçekte kim olduğu konusunda, Kulikovo savaşının kahramanı olması ve eserlerde adının çok fazla geçmesinden dolayı biraz daha ayrıntılı olarak durmak istiyoruz. Mamay'ın Nogay sülalesinden geldiği bilinmektedir. Her zaman ayakta kalmayı, direnmeyi başatabildiğinden, kısa bir zaman içerisinde duyulmamış bir güce sahip olur. Nogay gibi o da Altın Ordu Hanlarının taht mücadelelerinde farklı adayları desteklemektedir. Cengiz Han'ın sülalesinden olmadığı için Han olamamıştır. Mamay, Ortaçağın "yeni düşüncelerini" temsil eder. Doğu Avru-

pa'daki yok edici vebadan sonra Altın Ordu'nun eski gücünü geri getirmek, milletler arasında uygar ilişkilerin temelini atmak ister. Din konusunda hoşgörülüdür, fakat aşırı gururu, hızla değişen olayların gidişine göre doğru adımları atmasına engel olur. Mamay çok fazla gururlu ve kibirli biri olarak bilinir. Bu özelliği, Rus vakayinamelerinde de belirtilmiştir. Bir keresinde kendi adına "Mamay – adil Çar" yazılı para bile bastırıldığı bilinmektedir. Daha genç yaşta Kafa, Tan ve Sudak'taki Ceneviz ve Venedik konsolosluklarına rahatlıkla girip çıktığı söylenmektedir. Batı Avrupa şövalyeleri gibi – entarisinin altına daima "kaz göğüslü" zırh giydiği de kendisi hakkında verilen bilgiler arasındadır. Saraylarda kendisi için daima zengin ve şatafatlı kabuller düzenlenir. Geleceğin Büyük Moskova Knezi Dmitriy Donskoy – o günün genç prensi Dmitriy ile defalarca karşılaştığı Saray'da da kendi evinde gibidir. Mamay, Altın Ordu'nun Cuçi sülalesinden gelen son Hanı olan Berdibek'in kızıyla evlenir ve onun zamanında iyice yükselir. 1357 – 1359 yıllarında, yani Berdibek'in hayatta olduğu dönemlerde bile, kendini "Beklyaribek" (Beyler beyi) olarak adlandırdığı, kendi adına başka ülkelere elçiler gönderdiği bilinmektedir. Mamay'ın ve kayınpederi Berdibek'in Hıristiyan olması Katolik Litvanya ve Polonya'ya kapılarını açıyordu, Güney ve Batı komşularına güven veriyordu. Maksim Gluhov Nogaybek'in yazdığına göre, ünlü arkeolog ve yazar Andrey Nikitin, Mamay adının Ortodoks azizleri arasında yer aldığını ileri sürmektedir. Bu makalesinde Andrey Nikitin, Altın Ordu (daha erken bir dönemde – Kıpçak Bozkırı) ile Rusya arasında hiçbir zaman dini anlaşmazlıkların olmadığını ısrarla vurgulamıştır (Gluhov-Nogaybek 1993:70-73).

Rus edebiyatında ve resim sanatında Mamay daima kötü karakter olarak tasvir edilir. Hatta halk arasında Kazak Mamay hakkındaki efsaneler, hikayeler çok popülerdir. Onun eski tasvirleri çağdaş ressamları da etkilemeye devam etmektedir: Kavgacı asker "Türk usulü" oturmuş, üzerinde kılıcı, mızrağı, tabancası, elinde çubuğu, perçemi kulağının arkasına tutturulmuş, traş edilmiş kurnaz yüzünde upuzun bıyıkları var; yanında sadık dostu atı durur. Bu suretin kaynakları çok eskilere, 1399 yılına dayanır. Aynı yılın Ağustos ayının ortalarında Altın Ordu Hanı Timur ile Büyük Litvanya Knezi Vitovt arasında bir savaş meydana gelir. Litvanya Knezine hizmet eden Kazak Mamay, Litvanyanın başarısızlığı ile sonuçlanan savaşta Vitovt'un hayatını kurtarır. Bu çarpışmada Litvanyalılarından, Polonyalılarından, Almanlardan ve Ruslardan oluşan Vitovt'un ordusu mağlup edilir ve dağıtılır. Kulikovo Meydanında yenilgiye uğrayan Tatar Mamay'ın ya oğlu ya da torunu olan bu Kazak Mamay, Knezi tam üç gün ormanın en sık yerlerinden geçirek kurtarır. Bu iyiliğinin sonucunda Knez ona Glin bölgesini idare etmesi için Knez unvanını verir. Yeni tayin

edilen Knez Glinskiy (eski Kazak Mamay) anne tarafından Çar Korkunç İvan'ın atası olmuştur. (Şilov)

Rus dilinde Mamay ile ilgili bazı deyimler de oluşmuştur:

“Kak bud'to Mamay proşyol” : tam bir düzensizlik; yıkma, dağıtma; herhangi bir yeri korkunç bir şekilde harap etme (Fedorov 1997a: 366).

“Mamayevo poboışçe” : Gürültülü, sağlam bir kavga veya tartışma; evde dağınıklık, düzensizlik (Fedorov 1997b: 96).

“Slovno Mamay voyeval”, “Slovno Mamay proşyol”, “Slovno posle Mamayeva poboışça”: Darmadağın edilmenin, talan edilmenin en üst derecesi anlamına gelen bu ifadeler Rusça'da Moğol – Tatar döneminde oluşmuştur. S.V.Maksimov, bu ifadelerin Tatar komutanı Mamay'ın adı ile olan bağlantısını reddeder, “Mamay” sözcüğünü şahıs adı olarak değil de XIII. – XV.yy.'da Rusya'da Tatarlara verilen genel bir ad olarak kabul eder. Maksimov'a göre bu ad, Tatar folklorunda çocukları korkutmak için kullanılan “mamay” (yaratık, ucube) sözcüğünden gelmektedir. Ona göre Moğol – Tatar döneminde kullanılan “mamay” sözcüğünün anlamı Rus yazı dilinde korunmamıştır, sadece bazı bölgesel ağızlarda kalmıştır. Yine aynı yazar *‘Slovar’ Russkih Narodnih Govorov* “Rus Halk Ağızları Sözlüğü” adlı çalışmasında “mamay” sözcüğünü Moskova bölgesinde “Tatar” anlamında kullanılan bir ifade olarak kaydetmiştir. Daha 1920'li yıllarda Volga nehri boyunca Altın Ordu zamanından kalma mezarlara “Mamay mezarlıkları” denildiğini, Tsaritsın'daki “Mamay kurganı”nın adının da buradan geldiğini; Don nehri civarındaki bölgelerde Moğol – Tatar istilasındaki şarkılara bugün bile “Mamay şarkıları” denildiğini yine Maksimov'un verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Yazara göre “mamay” sözcüğü “Tatar” anlamında XIII. – XV.yy.'da çok iyi bilinmesine karşılık daha sonraları kullanımdan çıkmıştır. Fakat XVIII.yy.'da tekrar dilin aktif sözlüğüne girmeyi başarmıştır. Bunun sebebi I.Petro döneminde eskilere, geçmiş olaylara ilginin artmasıdır (Maksimov).

Melik: Melik, Rusya'da soylu olarak kabul edilen, Kafkasya'daki dağlı knezlere verilen addır. Melikov soyadı da buradan gelmektedir. Oğuz, Çağatay, Uygur Lehçelerinde *ma"lik* “çar, knez (prens)” anlamındadır. Bu soyadın kökeni Arapça *malik* sözcüğüdür. Fakat Rusça'ya Türkçe aracılığı ile geçmiştir (Fasmer 1986b: 595).

Meşçerskiy: “Mamay Savaşı Hakkında Hikaye” adlı eserde bu ad şöyle geçmektedir: *‘A u knyazyia Vladimiri Anreyeviça voyevodi: Danilo Beleut, Konstantin*

Kononov, knyaz Fedor Yeletskiy, knyaz Yuriy Meşçerskiy, knyaz Andrey Muromskiy "Knez Vladimir Andreyeviç'in voyvodaları ise: Danilo Beleut, Konstantin Kononov, Knez Fedor Yeletskiy, Knez Yuriy Meşçerskiy, Knez Andrey Muromskiy idi".

Baskakov, Knez Meşçerskiy'lerin kökeninin knez *Şirinskiy Baxmet Useynov*'a dayandığını söyler. Bu şahsın adı, baba adı ve soyadı Türkçe kökenlidir. Murza *Şirinskiy*'nin Kırım Hanı'nın kızı ile evlenmiş olduğu düşünülebilir ve büyük bir olasılıkla XVI.yy.'ın ortalarında Kırım Hanlığının Rusya'ya dahil edilmesiy-le onun sülalesinden biri veya kendisi Meşçer bölgesine geçmiştir. *Şirinskiy* soyadının kökünde Türkçe *şirin* sözcüğü korunmuştur. *Şirin* Farsça "sevimli, tatlı, iyi, lezzetli" anlamına gelen bir sözcüktür. Ayrıca kadın veya erkek adı olarak da kullanılır. *Useyn* "Hüseyin" adı Arapça *hüsn* "güzellik, hoşgörü" anlamına gelir. Erkek adı olarak da kullanılır (Baskakov 1997:63).

Baxmet özel adı, Rusça'ya adapte edilmiş karmaşık bir addir: *Bay* "zengin" + *(A)hmet* (Arapça'da Ahmad) > *Bayahmet* – *Ba(ya)hmet*. Burada bir başka adın uyarlanması da söz konusudur: daha önce de belirttiğimiz gibi, Arapça Muhammed adı Rusça'ya uyarlanırken Türkçe ses özellikleriyle, yani *Mahmed*, *Baxmet* olarak geçmiştir. Bu, Müslüman Türklerde yaygın bir sesbilgisel şekildir. *M* harfinin *b'* ye dönüşmesi başka Rus sözcüklerinde de görülür. Örneğin, Tatarca'dan alınma Musulman sözcüğü basurman olarak telaffuz edilmiştir. *Muhammed* > *Mahmet* > *Baxmet* (Baskakov 1997:77).

Meşçerskiy soyadı ve ona yakın olan *Meşçerinov*, yer adı *Meşçer*'den türemiştir. *Meşçer*, Oka nehrinin orta havzasında yer alır. Birçok araştırmaya dayanarak bu sözcüğün *Besermen* etnoniminden türetildiği söylenebilir. *Mişçar* etnonimi bugün Tatar etnik grubu adı olarak korunmaktadır. *Meşçera* toponimi ise Prioçiy'e'de bölge adıdır. Rusça'da kullanılan *meşçeriy* "dikkatsiz, terbiyesiz, uyuşmaz" sözcüğü de aynı kökten geliyor olabilir (Baskakov 1997:63).

Tatar dilbilimci M. Zakiyev'in Meşçerlerle ilgili görüşleri de dikkat çekicidir. Zakiyev, bu sözcüğü *meşe* – *er* "orman adamı" olarak yorumlar. *Meşe* sözcüğü bazı Türk Lehçelerinde günümüzde de orman anlamı taşımaktadır (Zakiyev 1978:48).

Sabur: Bu adın, Oğuz ve Kıpçak Lehçelerinde geçen *sabur*, *sabyr* "sarısabır (aloe) bitkisi" sözcüğünden geldiği düşünülür. Bir başka görüşe göre ise Arapça *sabûr* "dayanıklı, sabırlı" sözcüğünden gelmektedir (Fasmer 1987a: 541-542).

Rusya'da Saburov soyadının, 1330 yılında Altın Ordu'dan Büyük Knez İoann Daniloviç'in yanına gelen Knez Ceti'den geldiği bilinmektedir. Knez Ceti vaftiz edildikten sonra Zahar adını almıştır. "Mamay Savaşı Hakkında Hikaye"de adı geçen Fedor Sabur onun torunlarından birinin çocuğudur. 1598 – 1605 yılları arasında Rusya'da çar olan Boris Godunov'un kökeni de bu sülaleye dayanmaktadır (Baskakov 1997:44-46).

Serkizoviç: 'Zadonşçina'da bu soyadı, *Serkizoviç* şeklinde, "Mamay Savaşı Hakkında Hikaye" adlı eserde ise *Çerkizoviç* şeklinde geçer. Bu eserlerin metinleri incelendiğinde bu soyadının aynı kişiye ait olduğu görülmektedir. S / ç ses değişimi, Türk lehçelerine özgü bir sesbilgisel olaydır: t / s – ç / ş . Dr. Ç. Efendiyeva, *Çerkizoviç* şeklinin Türkiye ve Karaçay Türkçelerinde "çerkes" anlamına gelen *çerken* sözcüğünden geldiğini belirtmiştir. Bu sözcük, Oset dilinden geçmiş olabilir: Oset dilindeki *çerges* sözcüğü "kartal" anlamına gelen *çarkas* sözcüğünden gelişmiştir. Bu soyadı, Eski Rusçada – ov ve – iç eklerini alarak soyadı olmuştur (Efendiyeva 2001: 582-583).

N.A.Baskakov'a göre Türk etnonimlerinden bazıları halk adı dışında başka anlamlarda da kullanılır. *Cerkes* sözcüğü bunlardan biridir. Aynı kökten türeyen *cerkeslik* sözcüğü "ekonomik, tutumlu" anlamlarını da taşımaktadır (Baskakov 1997: 64).

Sudakov: M. Fasmer Rusça olarak kabul ettiği bu sözcüğün farklı etimolojik açıklamalarda Türkçe kökenli olarak açıklandığını da belirtir. Sudak aynı zamanda Kırım'ın güney kıyılarında bulunan bir şehrin adıdır (Fasmer 1987a: 794-795). E.M. Murzayev'in '*Slovar' Narodnih Geografiçeskih Terminov*' "Coğrafi Halk Terimleri Sözlüğü" adlı çalışmasında *sudak* sözcüğünün Altay ve Tuva bölgelerinde "dere, nehir kolu" anlamında kullanıldığı belirtilir. Moğolca *sudag* sözcüğü "çukurluk, hendek (dere)" anlamındadır. Moğolca'da bu sözcüğe yakın bir de *sudal* sözcüğü vardır, onun anlamı da "çukurluk, yar, dere; çizgi; damar, atardamar"dır (Murzayev 1984: 530).

Telyak: Bu ad sadece "Kulikovo Savaşı Hakkında Vakayiname Hikayesi" adlı eserde geçer. Esere göre *Telyak*, "Mamay'ın, bedene bürünen şeytanı olarak adlandırılan kafir çar" dır. Çağdaş Rusça metinde bu anlamıyla verilen sözcük Eski Rusça metinde daha çok Mamay Çar kastedilerek kullanılmıştır. "Kafir çar" sıfat tamlaması genelde bütün eserlerde Mamay için kullanılmaktadır. "Vakayiname Hikayesi"ne göre, Büyük Knez karakol bölükleriyle birlikte ilk olarak bu Telyak denilen kişiye saldırmaktadır. Büyük Knezin sıradan bir askerle dövüşmesi uygun olmadığından, onun Mamay'ın kendisi veya onun üst

düzey komutanlarından biri ile dövüştüğü sonucunu çıkartabiliriz. Bir başka Türkçe kökenli Rus soyadı olan Teleşev'in Telyak sözcüğü ile olan kök benzerliğini göz önünde bulundurursak, bu sözcüğün etimolojisinden de faydalanabiliriz. Buna göre, bu sözcüğün kökeni Tatarca *tilas* "arzu" veya yine Tatarca *tili* "akılsız" sözcüklerinden gelmektedir (Baskakov 1997: 206).

Baskakov'un Teles ~ Telets ~ Teleç özel adı ile ilgili verdiği etimoloji de bu sözcüğün köküne yakınlığı bakımından ilgi çekicidir. Baskakov, bu sözcüğün Bulgarlarda özel erkek adı olarak kullanıldığını belirtmiş ve "ücret, ödeme; ödül" anlamını taşıyan *töláč* sözcüğü ile bağlı olabileceğini vurgulamıştır (Baskakov 1985: 47).

Toktamış: 1380 yılında Kulikovo savaşından kısa bir süre sonra Mamay'ı Kalka nehriindeki çatışmada bozguna uğratan ve Altın Ordu'nun başına geçen, Cuçi sülalesinden gelen Moğol Hanının adıdır. Toktamış Hanın hakimiyetinin sona erdiği tarih kesin olarak tespit edilememiştir. 1395 yılından sonra Toktamış nüfuzunu kaybetmiş, ülke ülke dolaşmış ve 1406 yılında ölmüştür. *Toktamış* özel adı Tatarca *tukta*- "durmak" sözcüğünden gelmektedir (Ganiyev 1997:327).

Bu sözcük birçok Türk Lehçesinde de geçmektedir. Örneğin, Kırgızca'da tokto – "durmak, kesilmek, dinmek, duraklamak" anlamında kullanılmaktadır (Yudahin 1998: 743).

Voluyeviç: Bu soyadında da Türkçe kökü açık olarak görülmektedir: *vol* sözcüğü Eski Türkçedeki "öküz, yük veya koşum hayvanı" anlamına gelen *ulağ* sözcüğü ile Çuvaşça'daki "hayvanlar" anlamına gelen *vylix* sözcüğünden ortaya çıkmıştır. İ.Ogiyenko, *vol* sözcüğünü en eski Türk kökenli sözcüklere dahil etmektedir. Bu soyadı, Eski Rusça'ya – *ev* ve – *iç* ekleri ile adapte edilmiştir (Efendiyeva 2001:582).

Çalışmamızda yer verdiğimiz sözcüklerin büyük bir kısmının Türkçe kökenli olduğu daha önce kanıtlanmıştır, bazılarının kökeni ise varsayımlara dayanmaktadır. Bu sözcüklerin çoğu Moğol – Tatar hakimiyeti döneminde Rusça'ya geçmiş olan Türkçe kökenli sözcüklerdir, fakat bunların yanı sıra eserlerde çok daha eski dönemlerdeki Türk – Rus etkileşimi sonucunda Rusça'nın sözcüğüne girmiş sözcüklere de rastlanmaktadır. ©

KAYNAKLAR

- Azbelev, S.N. (1984), *Bilini*, Lenizdat.
- Baskakov, N. A. (1985), *Tyurkskaya leksika v "Slove o polku İğoreve"*, İzd.Nauka, Moskva.
- Baskakov, N. A. (1997), *Türk Kökenli Rus Soyadları*, (Çev. Prof. Dr. Samir Kazımoğlu), Türk Dil Kurumu Yayınları: 684, Ankara.
- Efendiyeva, Çiçek (2001), "Zadonşına Adlı Eski Rus Eserindeki Eski Türk Kökenli Kelimeler Üzerine Bir İnceleme", *Türk Dili*, S.593, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Fasmer, M. (1986a), *Etimologičeskiy slovar' russkogo yazıka*, T.I., İzd. Progress, Moskva.
- Fasmer, M. (1986b), *Etimologičeskiy slovar' russkogo yazıka*, T.II., İzd. Progress, Moskva.
- Fasmer, M. (1987a), *Etimologičeskiy slovar' russkogo yazıka*, T.III., İzd. Progress, Moskva.
- Fasmer, M. (1987b), *Etimologičeskiy slovar' russkogo Yazıka*, T.IV., İzd. Progress, Moskva.
- Fedorov, A. İ. (1997a), *Frazeologičeskiy slovar' russkogo literaturnogo yazıka*, T.I., Novosibirsk.
- Fedorov, A. İ. (1997b), *Frazeologičeskiy slovar' russkogo literaturnogo yazıka*, T.II., Novosibirsk.
- Ganiyev, F., R. Ahmetyanov, H.Açıkgoz (1997), *Tatarca – Türkçe Sözlük*, İnsan Yayınevi, Kazan – Moskova.
- Gluhov-Nogaybek, Maksim (1993), *Sud'ba Gvardeytsev Seyumbeki*, İzd.Vatan, Kazan.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991), c.1., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Letopisnaya povest' o Kulikovskoy bitve*, <http://old-rus.narod.ru/05-21.html>.
- Lihacıyov, D.S. (1986), *İssledovaniya po Drevnerusskoy Literature, O nazvanii "Zadonşına"*, <http://www.philology.ru/literature2/likhachov-86a.htm>
- Maksimov, S.V., "Krilatıye Slova", poslovitsı, pogovorki, Metkiye slova: Slovo Mamay Voyeval, http://moscow.clow.ru/information/1/14/mosslov3_5.html
- Murzayev, E.M. (1984), *Slovar' narodnih geografičeskih terminov*, İzd. Misl, Moskva.
- Skazaniye o Mamayevom poboışçe*, Perevod V.V.Kolesova, <http://www.golubinski.ru/russia/mamai.htm>

Slovar'-spravočnik "Slova o polku İğoreve", vıp.4, <http://feb-web.ru/feb/slovoss/ss-abc/15.htm>

Slovo o jiti velikogo knyazya Dmitriya İvanoviça, <http://old-rus.narod.ru/05-18.html>

Şilov, Yuriy, *Kozak Mamay*, (<http://www.rql.kiev.ua/kurgan/Aries.htm>)

Yakubovskiy, A.Yu. (1992), *Altın Ordu ve Çöküşü*, (Çev. Hasan Eren), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yudahin, K.K. (1998), *Kırgız Sözlüğü*, (çev. Abdullah Taymas), c.2, Türk Dil Kurumu Yayınları: 121, Ankara.

Zadonščina. Pervod L.A.Dmitriyeva, <http://ppf.asf.ru/drl/zadon.html>

Zakiyev, M.Z. (1978), "Ob istokah yazıka osnovnih komponentov kazanskih Tatar", *Voprosı tatarskogo yazıkoznaniya*, Kazanskiy Orden Trudovogo Krasnogo Znameni Gosudarstvenniy Pedagogičeskiy İstitut, Kazan.